

Особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Проаналізовано передумови та чинники здійснення польсько-української двосторонньої співпраці в екологічній сфері. Розглянуто основні проблеми захисту навколишнього середовища в процесі здійснення польсько-українського транскордонного співробітництва. Досліджено основні способи вирішення проблемних екологічних питань двосторонньої співпраці та їх вплив на подальше польсько-українське стратегічне партнерство.

Ключові слова: екологічна сфера, співробітництво, Польща, Україна, забруднення, навколишнє середовище, регіон, транскордонне співробітництво.

Копачинская Галина, Коцан Роман. Особенности трансграничного польско-украинского сотрудничества в экологической сфере. Проанализированы предпосылки и факторы осуществления польско-украинского двустороннего сотрудничества в экологической сфере. Рассмотрены основные проблемы защиты окружающей среды в процессе осуществления польско-украинского трансграничного сотрудничества. Исследованы основные пути решения проблемных экологических вопросов двустороннего сотрудничества и их влияние на дальнейшее польско-украинское стратегическое партнерство.

Ключевые слова: экологическая сфера, сотрудничество, Польша, Украина, загрязнение, окружающая среда, регион, трансграничное сотрудничество.

Kopachinska Galyna, Kotsan Roman. The Features of the Polish-Ukrainian Transborder Collaboration in the Ecological Sphere. Pre-conditions and factors of the Polish-Ukraine bilateral collaboration in the ecological sphere are analysed. The basic problems of environment defence in the process of the Polish-Ukrainian transfrontal collaboration are considered. The basic ways of ecological problem decision and its influence on further Polish-Ukraine strategic partnership are investigated.

Key words: ecological sphere, collaboration, Poland, Ukraine, contamination, environment, regional collaboration.

Постановка наукової проблеми та її значення. Активне співробітництво між Польщею та Україною в політичній та економічній сферах зумовлює виникнення низки екологічних проблем, розв'язання яких стає надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. На нинішньому етапі проблема екологічної співпраці між сусідніми державами Польщею та Україною досліджується недостатньо. Вивчення певних аспектів польсько-українського екологічного співробітництва проводили такі науковці, як Б. Андрушків [1], О. Знахоренко [2], М. Зюлковський [3], О. Ляшев [4], О. Лютак [5], В. Помикало [6] та інші. Проте комплексних досліджень в галузі екологічної співпраці між Польщею та Україною, проблем її реалізації та особливостей проведення немає.

Мета статті – дослідити особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері.

Основними завданнями, що вирішувалися в процесі дослідження, були: аналіз основних причин та чинників ведення двосторонньої співпраці між Польщею та Україною в екологічній сфері; дослідження проблемних питань екологічної співпраці; визначення їх характерних рис та особливостей; аналіз стану вирішення проблемних питань польсько-українського екологічного співробітництва на сучасному етапі, його впливу на двосторонні відносини між сусідніми державами.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У рамках польсько-українських двосторонніх відносин у сфері охорони навколишнього середовища основна увага спрямована на забезпечення заходів двосторонньої екологічної безпеки. Основними питаннями, що вирішуються в межах двосторонньої співпраці сусідніх

країн, є такі: моніторинг (радіологічний, транскордонних вод, атмосфери); розроблення принципів і процедур проведення екологічних експертиз господарської діяльності, зниження транскордонного перенесення речовин, що забруднюють атмосферу, здійснення інвентаризації джерел забруднення, проведення серії консультацій з питань запобігання надзвичайним забрудненням і загрози навколишньому середовищу внаслідок аварійних ситуацій та ін. Велика увага в польсько-українських відносинах приділяється контролю та запобіганню нелегальному переміщенню відходів через території обох країн.

Сильними сторонами розвитку польсько-українського транскордонного співробітництва в екологічній сфері є такі чинники: велика площа зон навколишнього середовища, що охороняється, низький рівень забруднення навколишнього середовища, великі можливості для розвитку туризму, біорізноманітність флори і фауни, наявність територій, занесених до списку ЮНЕСКО. Ці чинники зумовлюють низку можливостей транскордонної екологічної взаємодії, а саме: співпрацю щодо транскордонних територій, які охороняються; розвиток нових технологій у сфері охорони навколишнього середовища спільно з науковими інститутами. Проте існують загрози, що негативно впливають на екологічне співробітництво сусідніх держав, серед них: низькі інвестиції в охорону навколишнього середовища, забруднення рік та озер, високі видатки, пов'язані з підтримкою стану унікальної природи й навколишнього середовища.

Чистоту повітря прикордонних просторів України й Польщі визначають: величина забруднень, ступінь їх зменшення, розміщення об'єктів – емітентів забруднення, а також величина і напрям напливу транскордонних забруднень. Специфікою цих регіонів є порівняно значна частка натурального мінерального пилу в загальному запиленні повітря. Це явище стосується передусім Люблінської та Волинської височин. До основних штучних джерел забруднення повітря належать стаціонарні (промислові підприємства, теплоцентралі) та мобільні (транспорт). Стаціонарні джерела забруднення в Польщі сконцентровані в поясі Пулави–Люблін–Богданка–Рейовець–Фабричний–Холм. Обтяжливі для довкілля джерела емісії розміщені в кількох інших польських містах: Замостя, Красник, Біла-Підляська і Радзінь-Підляський. У Підкарпатському воєводстві можна виділити три пояси зі стаціонарними джерелами забруднення повітря: Дембиця–Ропчице–Ряшів–Ланьцут–Пшеворськ, Мелець–Тарнобжег–Стальова-Воля і Ясло–Коросно–Сянок, а також кілька точкових джерел: Ніско, Лежонськ і Пшемисль [3, 77].

Загальний рівень забруднення повітря в прикордонних польських воєводствах є нижчим від допустимої норми. Дотримані також норми якості повітря для територій, які перебувають під охороною, і навколо оздоровчих місць. Ці сприятливі тенденції виникли переважно через зниження глобальної величини забруднень і зменшення енергомісткості технологічних процесів.

Хоча визначальний вплив на величину емісії забруднень повітря має процес спалювання палива, зростає загроза з боку транспорту, що пов'язано зі збільшенням автомобілів, що є в особистому користуванні мешканців регіонів. На території Волинської області нараховується близько 80 джерел забруднення навколишнього середовища. У межах Нововолинська і селища Жовтневого у Буг скидають стоки очисних споруд, а також води шахт (9 млн м³/рік). За останні роки значно зріс рівень мінералізації в річці в результаті стоків зі Львова і Червонограда. Небезпечним з екологічного погляду є видобування сірки в Яворівському районі, скид стічних вод у Сокальському районі на Львівщині.

Щодо охорони земельних ресурсів у польсько-українському прикордонні, то вони характеризуються натуральним вмістом важких металів і сірки. Однією з найбільших загроз для ґрунту є такі відходи: 1) промислові – ті, що виникли внаслідок господарської діяльності; 2) комунальні – ті, що виникли внаслідок побутової діяльності людини. Основним джерелом промислових відходів у прикордонних воєводствах є гірничодобувна промисловість, енергетика, процеси очищення стічних вод та ін. [1, 146].

На терені польських прикордонних воєводств функціонує 155 промислових підприємств, діяльність яких негативно впливає на довкілля. Величина промислових відходів у Люблінському і Підкарпатському воєводствах щороку становить близько 5,3 млн т, із них 80 % – відходи гірничої промисловості. Щороку близько 90 % промислових відходів переробляється, із них 6,3 % знешкоджується за рахунок спалення. Найбільше відходів серед усіх прикордонних регіонів обох країн має Львівська область – 8,1 млн т. У містах з добре розвинутою промисловістю реальною загрозою є забруднення токсичними промисловими речовинами.

Існує загроза для українсько-польського прикордоння через можливість аварії ядерних реакторів на Рівненській і Хмельницькій АЕС в Україні, на АЕС у Ясловських Богуницях та в Моховці у Словаччині.

Стан навколишнього середовища значно залежить від витрат на його охорону й покращення. У цьому аспекті існує велика різниця по обидва боки кордону. У структурі витрат на охорону довкілля в українсько-польському пограниччі домінують витрати на очисні системи й охорону вод (понад 70 %). На витрати для переробки відходів припадає 12,5 % усіх засобів, а на охорону повітря – 6,8 %. На прикордонних територіях Польщі на очисні системи й охорону вод витрачається 74,1 % засобів, призначених для охорони довкілля при 32 % в українських областях, а також 15,8 % на охорону повітря при 9,4 % в українській частині пограниччя [5, 12].

Негативні явища виникають унаслідок великої диспропорції в рівнях охорони довкілля в українській і польській частинах транскордонних об'єднань. Серед них виділяються такі, як транскордонний перенос забрудненого повітря на прикордонні території Польщі; значне забруднення поверхневих вод в усьому прикордонні; удвічі вища емісія забруднень повітря у прикордонних областях України; десятикратна різниця у величині витрат на охорону довкілля між прикордонними воєводствами й областями.

Для охорони навколишнього середовища використовують різні правові та організаційні форми, зокрема створення заповідників, природних парків та ін. Польські прикордонні воєводства створили разом з українськими областями чотири національні парки загальною площею 64,9 тис. га: Поліський, Розточанський, Бещадський і Магурський. З української сторони створено шість національних парків загальною площею 222 тис. га: Бескиди Сколівські, Яворівський, Шацький, Синевірський, Ужанський національні парки і Карпатський біосферний резерват. Існує ідея створення міждержавного біосферного резервату, до якого увійдуть Шацький національний природний парк (Україна) і національний Собіборський ландшафтний парк (Польща) [7].

Ще одним завданням є проведення природоохоронних заходів, що покликані покращити теперішній стан р. Західний Буг через зменшення рівня забруднення стічними водами і за рахунок організації безпечного зберігання відходів у її басейні. Широкі можливості відкриваються для практичного втілення ідеї щодо організації міжнародного ландшафтного парку «Трип'ять–Стохід».

Екологічна програма «Чистий Буг», що її прийнято в 1997 р., покликана вирішити актуальні проблеми охорони й відновлення цієї річки. Серед дій, спрямованих на підвищення природних і ландшафтних цінностей Бугу, найголовнішими є: побудова системи технічної інфраструктури; розвиток Надбужанської системи охоронних територій, Стрілецького парку, створення охоронних територій і природних заповідників; підвищення лісистості територій, що прилягають до Бугу; розвиток туристичної бази у вибраних надбужанських місцевостях з можливою організацією 3–4 водних станцій у прикордонній зоні.

У рамках Програми ТАСІС ЄС у Волинській області завершилася реалізація проекту «Створення системи моніторингу на річках Західний Буг, Уж, Латориця», у результаті якого створено базу даних про комунальні очисні споруди, об'єми води, що скидаються у водні об'єкти, технічні характеристики, а також інформацію про промислові, сільськогосподарські та адміністративні об'єкти водокористування; розроблено і підписано Регламент і Програму

на основі моніторингу якості води, яка погоджена між усіма українськими організаціями – суб'єктами моніторингу вод, а по транскордонних пунктах – із сусідніми країнами; придбано транспорт, встановлено польове і лабораторне обладнання; місцеві спеціалісти пройшли курс навчання для роботи на сучасному обладнанні; проведено спільні польові дослідження і навчання разом з представниками держав-сусідів.

Волинська область є партнером проекту «Управління басейнами річок Західний Буг, Латориця та Уж, Україна», який передбачає проведення заходів у прикордонному річковому басейні Західного Бугу [2, 32].

Для гармонізації узгодженого управління міжнародними річковими басейнами (р. Прип'ять) через запровадження європейських норм і правил, з метою розробки і впровадження програми транскордонного моніторингу якості води екосистем басейну р. Прип'яті, обміну інформацією, постачання обладнання й підвищення інформованості з проблем р. Прип'яті у Волинській області з 2002 р. реалізується проект «Спільне управління річковими басейнами. Управління басейном р. Прип'ять».

У рамках ще одного проекту під назвою «Створення транскордонної стратегії запобігання паводкам у басейні р. Західний Буг», що почав реалізовуватися на Волині з 2004 р., створено робочу групу, до складу якої увійшли фахівці з прикордонних регіонів України, Польщі й Білорусі [6, 53].

Екологічний туризм є важливою ключовою сферою співробітництва в межах Єврорегіону «Буг», що тісно пов'язана з охороною навколишнього середовища на прикордонних територіях. Прикладом є проект, що реалізовувався на Волині з листопада 2002 р. до травня 2004 р. – «Сприяння політиці постійного розвитку та захисту навколишнього середовища в контексті транскордонної співпраці між Україною та Польщею», учасниками якого були Волинська область, Люблінське воєводство, провінція Лотарингія і міжнародний водний центр «НАНСІ» (Франція). За час впровадження проекту досягнуто таких результатів:

- завершено підготовку дослідження з питань регіональної політики і стратегій у галузі охорони довкілля. У документі висвітлено аспекти охорони навколишнього середовища партнерських регіонів (Волині і Люблінщини), збереження природних багатств для наступних поколінь, удосконалення економічної діяльності;
- проведено семінари, тренінги й навчальні візити, присвячені вивченню наявних інструментів реалізації природоохоронної політики, а також питанням упровадження норм ЄС у сфері охорони водних ресурсів на регіональному рівні;
- здійснено порівняльний аналіз законодавства у сфері охорони довкілля й менеджменту водних ресурсів в Україні, Польщі і Франції;
- розроблено карту навколишнього середовища, на якій відображено найбільш вразливі з погляду екології місця і території;
- створено обсерваторію навколишнього середовища – консультативний орган, у завдання якого входить визначення проблемних питань і пошук оптимальних рішень щодо їх урегулювання;
- за сприяння експертів з Міжнародного водного центру «НАНСІ» розроблено пропозиції щодо поліпшення якості питної води для жителів міст Волинської області й Люблінського воєводства [8].

У 2010 р. у Волинській області розроблено Регіональну екологічну програму «Екологія-2010», пріоритетними завданнями та невідкладними природоохоронними заходами якої стали: реконструкція і будівництво мереж каналізації, очисних споруд; спорудження сучасних полігонів для зберігання твердих побутових відходів; упровадження ґрунтозахисної системи землеробства; розробка і реалізація програми розвитку мінерально-сировинної бази; раціональне використання й охорона надр; розширення мережі природно-заповідного фонду.

У січні–жовтні 2010 р. Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати–Україна» реалізувала проект «Енергія Карпат», спрямований на демонстрацію

можливостей з використання альтернативних джерел енергії у гірських районах Львівщини. Проект реалізується за сприяння Фонду «Східна Європа» за рахунок коштів, наданих Фондом «Євразія», Агенством США з Міжнародного розвитку (USAID), компанією «Теленор» та посольством Фінляндії в Україні, а також коштів Львівської обласної ради, Старосамбірської та Соколівської районних рад і райдержадміністрацій [4, 10].

На підставі проведеного дослідження було напрацьовано проект Регіональної програми підвищення енергоефективності гірських районів Львівщини. Важливим досягненням проекту стала реалізація двох інфраструктурних проектів установавання сонячних колекторів для підігріву водопровідної води в с. Міженці Старосамбірського району у будівлі стаціонарного відділення з паліативною та хоспісною опікою для постійного або тимчасового мешкання самотніх непрацездатних громадян, інвалідів.

Варто зазначити, що Білорусь, Україна і Польща з 2011 р. розпочали створення транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» [8]. Це унікальний проект, який дасть змогу трьом країнам об'єднати зусилля для охорони тваринного й рослинного світу, збереження рідкісних водно-болотних екосистем і водних ресурсів Поліського регіону. Співпраця трьох країн за проектом стане додатковим стимулом для стійкого розвитку регіону. Разом із завданнями з охорони природи розв'язуватимуться питання і з розвитку туризму.

По території Поліського регіону проходять екологічні коридори загальноєвропейського значення. Незважаючи на те, що тут створена і функціонує система природних територій під особливою охороною, єдиний природний комплекс розітнутий межами суміжних держав. По різні сторони кордонів діють різні режими природоохоронної і господарської діяльності. Взаємодія Білорусі, України і Польщі в межах проекту дасть змогу вирішувати всі екологічні питання координовано.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на сучасному етапі польсько-українського співробітництва є низка проблем транскордонного співробітництва в екологічній сфері, що пов'язані з охороною навколишнього середовища прикордонних територій України і Польщі. Їх розв'язання стає можливим унаслідок реалізації спільних екологічних проектів і залучення фінансових ресурсів обох країн та європейських структур. Тому при співробітництві в екологічній сфері потрібен комплексний підхід до розробки важливих проблем: прогнозування змін, що відбуваються в біосфері, удосконалення способів і методів боротьби із забрудненням біосфери і раціонального природокористування, планування в бюджетах регіонів і міст фінансових статей на природоохоронні заходи. У подальших дослідженнях перспективним убачається комплексне вивчення питань, пов'язаних із двосторонньою польсько-українською співпрацею в екологічній сфері, аналіз наявних проблем польсько-українського екологічного співробітництва та способів їх вирішення.

Список використаної літератури

1. Андрушків Б. Україна і Польща – економічні аспекти співпраці / Б. Андрушків // Економіка України. – 2006. – № 1–2. – С. 143–150.
2. Знахоренко О. Стратегічне партнерство в українсько-польських відносинах: державно-політичний та військовий аспекти / О. Знахоренко // Людина і політика. – 2004. – № 3. – С. 29–40.
3. Зюлковські М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи / М. Зюлковські // Віче. – 2008. – № 6. – С. 72–74.
4. Ляшев О. Україна – Польща: спільність долі / О. Ляшев // День. – 2000. – 18 січ. – С. 4–14.
5. Лютак О. М. Конкурентноспроможність прикордонних регіонів в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України / О. М. Лютак // 36. наук. пр. ЛНТУ. Серія : Економічна історія та економічна теорія. – Луцьк, 2009. – Вип. 6 (23), ч. 2. – С. 1–15.
6. Помикало В. Картина перспективного польсько-українського співробітництва / В. Помикало // Персонал. – 2009. – № 7. – С. 52–59.
7. Волинська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Volyn>

8. Білорусь, Україна і Польща створюють транкордонний біосферний резерват [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://popschool.at.ua/news/bilorus_ukrajina_i_polshha_stvorjуют_trankordonnij_biosfernij_rezervat/2011-03-27-337